

ILIRSKE ONOMASTIČKE STUDIJE (I)

PORODIČNA I RODOVSKA IMENA U ONOMASTICI BALKANSKIH ILIRA

U svojim ranijim radovima o ilirskoj onomastici¹⁾ nastojao sam skrenuti pažnju na šire, društveno značenje ilirskih antroponima, koji su dotad, kao rijetki relikti tog davno izumrlog jezika, zanimali isključivo lingviste i bili vrednovani samo sa stanovišta njihova leksičkog značenja. Bogatstvo antičkih spomenika, koji su sačuvali ilirska imena — naročito u našim krajevima — nužno je nametalo obavezu, da se tim imenima pristupi i s aspekta njihove međusobne veze i funkcionalnosti, odnosno da se uoče zakonitosti i oblici razvoja onomastičkog sustava (onomastičke formule) kod Ilira.

Rezultati dosadašnjih istraživanja u oblasti ilirske onomastike pokazali su, da je neodrživa tvrdnja, da su Iliri u antičko doba znali nositi i dva individualna imena.²⁾ Ako su se nekada u prilog toj tvrdnji mogli navoditi i ovakvi primjeri: *Panes Slator* (CIL III 9810), *Pladomenus Calas* (CIL III 3185), *Pladomenus Sera* (CIL III 2787) i slični, to je stoga, što onda naše poznavanje ilirske onomastike nije davalo druge realne mogućnosti interpretacije. Danas nema gotovo sumnje, da takvi oblici većinom predstavljaju epigrafske skraćenicice, u kojima moramo prepoznati bilo običan patronimik — izražen u obliku filijacije³⁾ — bilo onomastički elemenat, koji se iz njega razvio, adjektivna oblika i, redovito, kolektivna značenja⁴⁾. Takva sam imena, bez obzira

---

¹⁾ Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije (Vjesnik za arheol. i hist. dalm., LII, Prilog 3); Illyrica. Zum Problem der illyrischen onomastischen Formel in römischer Zeit (Archaeologia Jugoslavica, II); Onomastička pitanja s teritorija ilirskih Dalmata (Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, N. S. VI); Onomastičke studije sa teritorije Liburna. Prilozi ilirskoj onomastici (Zbornik Instituta za hist. nauke u Zadru, I) i dr.

²⁾ Usp. K. Patsch, Arheol.-epigrafska istraživanja: Dolina gornje Cetine u rimsko doba (Glasnik, XI, 1899, str. 74 i 90).

³⁾ CIL 9810 daje se, vjerojatno, razriješiti ovako: *Panes Slator(is fil.)*. Prema natpisu, puna nomenklatura ovoga domoroca glasi: *Panes Slator Ciassici*; za navedena imena, a posebno za oblik *Ciassici*, usp. Vjesnik dalm. LV (D. Rendić-Miočević, Novi epigrafički prilozi ilirskoj onomastici sa teritorije Dalmata), str. 249.

⁴⁾ Spomenuta formula mogla bi restitucijom dobiti i ovakav oblik: *Panes Slator(ius)*. — Za obje navedene varijante usp. primjere, koje navodim naprijed uz bilj. 10 i 11 (*Carvus: Carvi f. — Carvius*). Slično je moralo biti i s imenima *Calas* (CIL 3185) i *Sera* (CIL 2787), u citiranim primjerima, iako ne treba insistirati na tome, da su sva ilirska imena, koja dolaze u funkciji „prezimenaa“, imala adjektivan oblik i bila patronimičkog porijekla. Među ilirskim „prezimenima“ ima i takvih koja su „iz običnih apelativa bila prenesena u područje lične onomastike preko

na stvarnu njihovu tvorbu, porijeklo i karakter, preliminarno nazvao „prezimenima“⁵⁾, smatrajući ih, s obzirom na pretpostavljani karakter porodice u ilirskom društvu, donekle bližima razvoju i značenju porodičnog imena u današnjim onomastičkim sistemima⁶⁾ nego li suvremenim im oblicima rimskog gentilicija (*nomen gentile*). Raspoložuci danas nekim novim podacima o genezi i karakteru tog zajedničkog imena — „prezimana“ — kao elementa određenog stupnja društveno-političkog razvitka Ilira, čini mi se, da možemo preciznije definirati i njegov položaj i značenje u samoj onomastičkoj formuli i onomastičkom rustavu balkanskih Ilira uopće.

Društveni položaj Ilira, koji su u novoformiranim rimskim provincijama na Balkanu — iako većinom kao *peregrini* — morali održavati kontakt kako s novom vlašću tako i s institucijama, koje su u njihovu zemlju prodirale i formalno neslužbenim kolosjekom, neminovno je tražio proširenje tradicionalne onomastičke baze, koja je — predstavljena samim osobnim imenom⁷⁾ — zadovoljavala potrebe još nerazvijene župske ili općinske organizacije. Iako su epigrafske potvrde, kojima u obilnoj mjeri raspoložemo, istom iz doba, kad se rimska vlast u ilirskim krajevima bila učvrstila, ima indicija,⁸⁾ da su Iliri svoj onomastički sustav počeli izgrađivati i prije toga, i to na osnovama, na kojima su počivali onomastički sustavi brojnih antičkih naroda — uključujući i Grke — do njihove romanizacije. Ne možemo danas još dokazati, da bi patronimici u tako nastaloj ilirskoj formuli — izraženi na klasični grčki ili rimski način⁹⁾ — bili preteče svim kasnijim ilirskim „prezimenima“, ali je teško ne uzeti u obzir primjere kao što su: *Liccaus Carvi f.* (CIL VIII 9384)¹⁰⁾ i, u vezi s njim, *Plator Carvius* (Glasnik, XVIII, 1906, str. 173; u formuli *Plator Carvius Ba-*

individualnih nadimaka.“ (Ilirska onomastika, n. mj. str. 35). Što se tiče gore pomenutog imena *Calas*, valja spomenuti oblik *Cal[a(s)]sicus* („prezime“?) u nomenklaturi njegova sina.

⁵⁾ Ilirska onomastika, str. 33 i d.; tu su navedeni i najčešći sufiksi, kojima su izvedena ilirska „prezimana“.

⁶⁾ Ova sam imena, s obzirom na njihov proces nastajanja i upotrebu, usporodno prvenstveno s razvojem i karakterom patronimičkih prezimena kod slavenskih naroda, gdje su ona isprva bila — a ponegdje su još i danas takva — nestalna i imala funkciju pomičnih patronimika. (Sr. našu srednjovjekovnu formulu *Codimir filius Bogdani*, Smičiklas, c. d. IV 384, prema kojoj stoje suvremena prezimena Bogdanov, Bogdanović). V. Ilirska onomastika, str. 34.

⁷⁾ Usp. Ilirska onomastika, str. 20 i d. (faza I A). — Za ovu, a također i za ostale faze razvoja ilirske onomastičke formule, usp. donekle revidiranu shemu u *Archaeologia Jugoslavica*, II, str. 49.

⁸⁾ Usp. kod Livija (XXXI 28, 1) ovaj podatak: „*reguli ac principes accolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Scerdilaedi filius... et ex Dardanis Bato Longari filius.*“

⁹⁾ Varijantu grčkog tipa predstavljala bi u našem primjeru formula *Panes Slatoris* (faza I Ba; sr. Ilirska onomastika, str. 26 i d.), a onu rimskog tipa — na našim spomenicima mnogo češću — formula *Panes Slatoris filius* (faza I Bb; *ibid.*, str. 31 i d.).

¹⁰⁾ Ovaj Ilir, iz plemena Mezeja (*natione Maezeja*), služio je kao vojnik na dalekom afričkom kopnu, u Mauretaniji; njegova nomenklatura posve je u skladu s formulom — tipa faza I Ba — I Bb — koju nose ilirski vojnici, bez civiteta, i u drugim rimskim garnizonima, na sjevernom, germanskom limesu.

tonis)¹¹⁾ i *Pladomen(us) Carvanius* (CIL III 8308; u formuli *P. Ael. Pladomen(us) Carvanius*). Patronimički karakter tih novih, adjektivno oblikovanih imena, koja u onomastičkoj formuli s mnogih natpisa zauzimaju položaj, što ga je ranije imao običan patronimik, potvrđuju i druga takva izvedena imena, tako *Bardurius*¹²⁾ (< *Bardus*¹³⁾), *Sarnunius*¹⁴⁾ (< *Sarnus*¹⁵⁾), *Platorius*¹⁶⁾), *Platurius*¹⁷⁾ (< *Plator*¹⁸⁾), *Platyr*¹⁹⁾ i, osobito, oblici *Statanius*²⁰⁾), *Statinius*²¹⁾), *Statarius*²²⁾), *Staticus*²³⁾ izvedeni, nesumnjivo, iz istog imena, kojemu zasad možemo fiksirati, kao najbliži, potvrđeni oblik *Stattus*²⁴⁾). Za tvorbu patronimičkih „prezime“ upotrebljavali su Iliri u rimsko doba, kako očito pokazuje niz spomenutih izvedenica od osnove *stat(t)ō-*, različite sufikse²⁵⁾), među kojima se ističu osobito nekoji, davno već uočeni kao karakteristični elementi za tvorbu venetsko-ilirskih imena²⁶⁾).

Već spomenuti primjer — *Plator Carvius Batonis* — jasno pokazuje, da tu oblik *Carvius* ne označuje više što i *Carvi filius* (sr. *Liccaus Carvi f.*), dakle adjektivizirani, no još uvijek strogo individualni patronimik („prezime“), već takav onomastički elemenat, koji je u već čvrsto izgrađenom sustavu stekao stalno mjesto i šire značenje. Takvih primjera, gdje patronimičko „prezime“, u ustaljenoj formi, ukazuje na zajedničkog pretka — porodičnog eponima — ima više na ilirskim epigrafskim spomenicima²⁷⁾), koji nam, međutim, ne mogu ilustrirati i sam proces njegova formiranja. Jedan neobjavljeni spomenik — votivna ara — iz sjeverne Dalmacije (vjerojatno iz antičke Varvarije ili

¹¹⁾ Lično ime *Carvius*, od kojega se razvio patronimik *Carvius*, nalazimo još i u romaniziranoj formuli novopostalog rimskog građanina iz okolice Konjica: *T(itus) Aur(elius) Carvius* (Spomenik S. ak. 88, 116).

¹²⁾ S još neobjelodanjena natpisa iz Danila; usp. *Archaeologia Iugoslavica* II, n. čl., str. 46.

¹³⁾ CIL X 3468; Ilir na službi u rimskoj misenskoj floti.

¹⁴⁾ S još neobjelodanjena natpisa iz Danila (javlja se u ženskom obliku: *Sarnunia*); usp. *Archaeologia Iugoslavica*, II, str. 47.

¹⁵⁾ CIL III 4501; *Vjesnik dalm.*, LV, str. 262, br. 16.

¹⁶⁾ CIL III 2148; za primjere izvan Ilirika usp. H. Krahe, *Lexikon altillyrischer Personennamen* (Heidelberg 1929), s. v., i A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier* (Wien 1957), s. v.

¹⁷⁾ CIL III 15055.

¹⁸⁾ Vrlo često ilirsko ime, posebno na spomenicima iz Danila; v. Krahe i Mayer (nav. djela), s. v.

¹⁹⁾ *Röm. Mitt.* XII 224 (po Mayeru, n. dj., mesapska varijanta za *Plator*). Usp. i oblik *Πλατορας* IG. IX 2, 953, *Platura* CIL VI 24672. Ime se moglo razviti i iz domaćeg oblika *Platus* (*Bullettino di archeol. e storia dalmata*, XXXI, 55).

²⁰⁾ S još neobjelodanjena natpisa iz Danila (v. *Archaeologia Iugoslavica*, II, str. 45 i 51, bilj. 60).

²¹⁾ CIL III 2790.

²²⁾ CIL III 8323; *Bullettino dalm.*, XXXIV, 50 (oba puta kao žensko ime).

²³⁾ Ime se zasada javlja samo na spomenicima iz Danila, i to više puta; v. Mayer, n. dj., s. v.

²⁴⁾ S još neobjelodanjena natpisa iz Danila (v. *Archaeologia Iugoslavica*, II, str. 47).

²⁵⁾ V. Ilirska onomastika, str. 33—34.

²⁶⁾ -iko- i -oko- (ibidem, str. 34).

²⁷⁾ Ibidem, str. 33 i d. (posebno str. 39); *Archaeologia Iugoslavica*, II, str. 46 i d.

Burnuma²⁸), koji sam pred koju godinu zapazio u depou Lapidarija Arheološkog muzeja u Zadru²⁹), rješava u priličnoj mjeri upravo to izvanredno važno pitanje, koje nije od interesa samo za ilirsku onomastiku, već i za poznavanje društveno-rodovske organizacije balkanskih Ilira.

Novi natpis glasi:

Marti sac(rum). | Turus Longini f(ilius) | dec(urio) et sacerdotali(s) | pro suis et cognation(e) | Nantania | de suo (fecit). V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Natpis sadržava više epigrafskih zanimljivosti. Za ove krajeve dosta rijetka dedikacija³⁰) još je zanimljivija, kad joj je autor domorodac, istaknuti lokalni funkcioner, član općinskog vijeća (*ordo decurionum*) i svećeničkog staleža. Iako ističe te svoje funkcije, jasno je iz njegovih imena, da nije imao puni civitet; osim što mu nedostaje gentilicij, onomastička mu je formula potpuno u stilu one, kakvu nose i Iliri u početku razvoja njihova onomastičkog sustava (faza I Bb³¹). Zanimljivo je, što se u nomenklaturi ovog domoročana — uz vrlo poznato ilirsko ime *Turus*³²) — javlja, u patronimiku, jedno isto tako poznato rimsko ime, no takve pojave nisu rijetke u ilirskoj onomastici³³). Treba pretpostaviti, da su takva imena s jasnim značenjem — posuđena isključivo iz repertoara rimskih kognomina — u prvo doba doista predstavljala prijevode ili približne ekvacije prevodljivih ilirskih imena, kao prvi korak k romanizaciji ilirske onomastičke formule, dok se, njihovim generaliziranjem i spontanim alterniranjem³⁴), taj trag nije potpuno zameo.

Spomenuti dedikant postavio je ovaj mali žrtvenik, kao zavjetnu obavezu, *pro suis et cognatione Nantania*. U toj su formuli jasno distingvirana dva pojma, jedan nasumnjivo uži (*suis*), a drugi širi (*cognatione*). Mislim, da nema dvojbe o tome, da je dedikant prvim izrazom htio označiti užu svoju porodicu — koja ovdje nije obuhvaćena posebnim onomastičkim elementom — na sličan način, kao što to

²⁸) Pouzdane evidencije o porijeklu spomenika nema, jer je on preuzet s drugom mnogobrojnim lapidama iz stare zbirke b. Muzeja hrvatskih starina (do rata u Kninu), sada Muzeja hrv. arheoloških spomenika Jugosl. akademije z. u., u Splitu. Najveći dio materijala potječe s jednog od navedenih lokaliteta.

²⁹) Korištenje epigrafskih podataka ovoga spomenika omogućeno mi je dopuštanjem direktora muzeja, kolege Prof. M. Suića, kojemu ovdje iskazujem na tome zahvalnost.

³⁰) S obzirom na dedikaciju bogu rata, moglo bi se, s više vjerojatnosti, pretpostaviti, da je ara nađena u okolici rimskog logora u Burnumu (logor XI. legije).

³¹) Ilirska onomastika, str. 31 i d.

³²) Ime je rašireno po svim ilirskim krajevima, no naročito u starom Rideru; v. Mayer, n. dj., s. v.

³³) Nalazimo ih već na najranijim grčkim spomenicima s naše obale, kao rezultat grčko-ilirske simbioze (usp. D. Rendić-Miočević, Iliri u natpisima grčkih kolonija u Dalmaciji, Vjesnik dalm., LIII, str. 36 i d.). Još je češća pojava na spomenicima rimskog doba (ibid.; usp. i Ilirska onomastika, str. 28).

³⁴) U tom alterniranju dolazi osobito do izražaja porodična tradicija prenošenja imena od djeda na unuka; usp. Ilirska onomastika, str. 15 i d.

izražava i poznata formula *pro se et suis* na mnogim epigrafskim spomenicima.⁸⁵⁾ Ovdje su, samo, ti odnosi prošireni; umjesto *pro se et suis* rodbinske relacije na našem novom spomeniku glase: *pro suis et cognatione* . . . Iz navedenoga jasno je, da je ovdje *cognatio* mnogo širi pojam od obične porodice, čak i u smislu rimskoga pravnog shvaćanja (*familia*). Po rimskom pravu *cognatio* označava „srodstvo na podlozi krvne veze“⁸⁶⁾, za razliku od drugog poznatog oblika srodstva — *agnatio* — koji se zasniva „na pravnom temelju“⁸⁷⁾. Iako nam se čini sasvim vjerojatnim, da su Iliri, došavši u bliži kontakt s rimskim društvenim formama i institucijama, svoje stare rodovske zajednice — koje su porijeklom iz prastarog još rodovskog uređenja — pokušavali približiti i identificirati sa složenim formama i koncepcijama rimskih rodova, očito je, da se u tom nastojanju nisu terminološki snalazili, kolebajući između pojmova i naziva *cognatio* i *gens*. Poznati, naime, dokleatski natpis CIL III 14601⁸⁸⁾ spominje jedan (?) takav, dvostruko označeni, *gens (genti Latinianae et Epicadianae)*, koji bi morao izražavati isto, što i *cognatio* u našem natpisu⁸⁹⁾. Ilirima, koji nisu pravo shvaćali suštinsku razliku i društveno-pravne finese, što su distingvirale ta dva pojma, bili su termini *gens* i *cognatio* sinonimi, te su ih podjednako upotrebljavali, hoteći njima izraziti tradicionalnu instituciju svojih rodova kao krvnih zajednica. Iz navedenih natpisa, kao važnih izvora za poznavanje toga pitanja, doznajemo, kao novo, i to, da su ti ilirski rodovi imali posebna imena, koja su, sudeći po gornjim primjerima⁴⁰⁾, potjecala od zajedničkog pretka, eponima roda. S obzirom na to, da je, prema istaknutim poznavateljima rimskoga prava Ciceronu i Ulpijanu, bitna karakteristika i rimskoga *gens* bila „zajedničko ime njegovih članova“⁴¹⁾, za koje se vjerovalo, da potječe od zajedničkog praoca, lako je shvatiti identificiranje ovih preživjelih institucija, nasuprot kojima se sve više afirmirala, kao društvena komponenta, porodica, dapače i pojedinac, kao nosilac društvenih funkcija.

⁸⁵⁾ Usp. V. Hoffiller-B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien*, H. 1, br. 467, 468 i dr.

⁸⁶⁾ B. Eisner—M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb 1948, str. 140; usp. i RE VII, s. v. *Cognatio*. — Tako, nesumnjivo, treba shvatiti i srodstvo među osobama, koje spominje CIL III 3224 (Bassiana): *Loriquus et Licaios cognati*.

⁸⁷⁾ Ibidem.

⁸⁸⁾ Natpis je iz okolice Dokleje; usp. i P. Sticcotti, *Die römische Stadt Doclea in Montenegro* (Schriften der Balkankommission, Antiq. Abt. VI), Wien, 1913, str. 191. bilj. 122, i str. 203.

⁸⁹⁾ Teže je pretpostaviti da se radi o dva posve zasebna *gens* (*gentibus* . . .). Sticcotti, n. dj. str. 203, dozvoljava mogućnost, da su spomenuta dva imena kognominalni nazivi dvaju ogranaka jedne iste obitelji (s obzirom na neke epigrafske indicije iz tih istih krajeva, koje upućuju na gentile *Epidius*, jedna grana bi mogli biti potomci nekoga Epidija Latina, a druga Epidija Epikada). Mayer, međutim, koa da i imenu *Latinianus* hoće da odredi mjesto u domaćem ilirskom onomastikonu, pa ga uvrštava u svoj rječnik ilirskog jezika (n. dj., s. v.). Ne bi trebalo isključiti ni mogućnost eventualnog revidiranja predana imena (Batinianus? ili slično). — Sasvim drugo značenje (pleme) ima *gens* u poznatom Suetonijevu citatu (Aug. 19, 1): *Asini Epicadi ex gente Parthina* . . .

⁴⁰⁾ Usp. bilj. 12, 14, 16, 17, 20, 21, 22, 23 i, posebno, 27.

⁴¹⁾ Usp. Eisner—Horvat, n. dj., str. 140.

Novi natpis iz sjeverne Dalmacije značajan je za pitanje razvoja ilirskog rodovsko-porodičnog imena („prezimana“) i po tome, što nam pokazuje — ako iz ovog izoliranog primjera smijemo izvlačiti kakve zaključke — da se to kolektivno ime kod Ilira, vjerojatno, javilo najprije kao opća rodovska oznaka, a onda tek kao uže porodično ime, t. j. kao pravo „prezime“. Drugim riječima, patronimička rodovska imena postojala su i prije nego li se „prezime“ javilo u službenoj nomenklaturi (onomastičkoj formuli) balkanskih Ilira i postalo elemenat, na kome se dalje razvijao i razgrađivao njihov onomastički sustav. Dedičant s našega natpisa, kako je naprijed rečeno, nema u svojoj onomastičkoj formuli „prezimana“, odnosno elementa srodna rimskom gentiliciju (iako se takvo ime, kao ime roda, kojemu je pripadao, u natpisu spominje), a to zato, što nije uživao potpuno rimsko građansko pravo, a ni domaći ilirski onomastički sustav, na tom stupnju razvoja, nije još bio usvojio „prezime“ kao stalan elemenat svoje službene formule. U razvijenoj tročlanoj formuli njegova bi nomenklatura imala glasiti: *Turus Nantanius Longini f(ilius)*.

Najpotpuniji i najbrži razvoj autohtonog ilirskog onomastičkog sustava možemo pratiti (zahvaljujući velikom broju epigrafskih spomenika, koji su nam takva imena sačuvali, ali i nekim drugim još nerazjašnjenim okolnostima) u antičkom Rideru (*Municipium Riditarum*)⁴², gdje je „prezime“ — opet iz specifičnih razloga i uvjeta razvoja ovog ilirsko-rimskog municipija — vrlo rano i definitivno našlo svoje mjesto u onomastičkoj formuli njegovih stanovnika. Ovu razvijenu onomastičku formulu — koju nalazimo i izvan teritorija Ridita⁴³, ali na ovom području ima neuporedivo najviše potvrda, te sam je i nazvao formulom riditskog tipa⁴⁴) — ilustrirat ću ovdje samo s nekoliko markantnih primjera, odabравši svijesno samo takve, gdje se kao „prezime“ javlja jedno te isto ime (*Staticus*): *Aplis Staticus Aplinis f.* (Glasnik, N. S. VI, 1951, str. 59, br. 12), *Turus Staticus Triti f.* (ibid., br. 13), *Celso Statica Bubantis lib.* (!) (ibid., br. 14), *Turo Statica Aplinis f.* (CIL III 2795) i dr.⁴⁵ Prvi i posljednji primjer dopuštaju ozbiljnu mogućnost da su spomenute osobe članovi uže, možda čak i iste porodice (brat i sestra ?), s obzirom na istovetni patronimik, ali to i ne mora biti, jer je ime *Aplis* izuzetno često na danilskim spomenicima.⁴⁶ Jednom drugom prilikom, kad bude riječ o riditskom onomastikonu, bit će

⁴²) Pretpostavljeni antički naziv rimsko-ilirskog municipija u Danilu kraj Šibenika (možda na danilskoj Gradini?), na osnovi njegova spomena na jednom nadgrobnom spomeniku iz Danila (CIL III 2774).

⁴³) Tako na pr. kod Japoda (CIL III 13277, 15055) i Histra (CIL III 3038, 3149; V 443, 449), zatim u obim Panonijama (CIL III 10723, 3322), pa u oblasti Veneta (CIL V 2327) i drugdje. Svugdje su, međutim, osim u Rideru, ovi primjeri prilično rijetki i sporadični.

⁴⁴) Usp. *Archaeologia Iugoslavica*, II, str. 48.

⁴⁵) Usp. još i ove reducirane odnosno fragmentarne primjere iste te formule s tim „prezimenom“: *Apludus Staticus* CIL III 2773 (ime toga riditskoga dekurijona pojavljuje se u nomenklaturi njegove žene, pa je, razumljivo, izostavljena filijacija); ..... *Static(us, -a?) Platōris* vel *-domeni fil.*], Glasnik N. S. VI, str. 60, br. 15.

⁴⁶) Usp. Mayer, n. dj., str. 50, s. v.

navedena i sva poznata rodovsko-porodična imena („prezimana“) ovoga važnoga ilirskoga centra; ovdje ću još samo navesti jedan primjer, gdje — zahvaljujući baš našem novome natpisu iz sjeverne Dalmacije — mogu dati punu restituciju jednog, dosada samo djelomično sačuvana, imena („prezimana“).

U Glasniku, N. S. VI (1951), str. 55 br. 8, objavio sam ulomak nadgrobnog titulusa iz Danila — sada u Gradskom muzeju u Šibeniku — koji sam čitao ovako: [*P*]insus Nant/[. . .]sus Triti / [*fil(ius) a*]n-(or)um L. Uz tu objavu upozorio sam, da je natpis teško čitljiv i u sačuvanom dijelu, a što se tiče „prezimana“ Nant. . . sus, da je ono dosad bez analogija. Intimna nada, da će neki novi danilski spomenik — a ti se otkrivaju tako reći danomice — ponoviti u cijelosti ovo novo riditsko ime, sada se ostvarila u ponešto drukčijim okolnostima, jer nam je tu tajnu riješio ovaj novi spomenik iz nedaleke okolice staroga Ridera. *Cognatio Nantania*, koja se tu spominje, nusumnjivo je isti onaj rod, kojemu je pripadao i spomenuti (nomenklaturu mu sada već možemo sa sigurnošću restituirati)⁴⁷) *Pinsus Nant[ani]sus Triti fil.*, iako je posve sigurno, da oba lica ne pripadaju istoj užoj porodici. Tome se ne protivi samo okolnost, što su natpisi iz različitih nalazišta (to ne bi bio nepremostiv razlog), i što onomastičke formule njihove ne odražavaju isti stupanj razvoja ilirskog onomastičkog sustava — *Pinsus Nantanius* nosi već u nomenklaturi „prezime“ — već i formalan razlog, što imaju različiti patronimik. Zanimljivo je, k tome, i to, da je u prvoj, još nerazvijenoj formuli (faza I Bb) već bio započeo proces romanizacije imena (pojava rimskog imena u patronimiku), dok je u ovoj drugoj, pouzdano riditskoj — koja predstavlja najrazvijeniji tip autohtonog ilirskog onomastičkog sustava (faza II Bb) — repertoar domaćih imena ostao nenačet. Ove divergentnosti po svojoj prilici baš posljedica različitih i specifičnih teritorijalno-političkih i lokalnih prilika, u kojima su u to doba živjeli ilirski domoroci jedne iste administrativne oblasti ili plemenske pripadnosti; razumljivo je po sebi, da uz to treba voditi računa i o kronološkim momentima, a isto tako i o društvenom položaju i aktivnostima, što su ih Iliri obavljali u tako heterogenim gradskim ili općinskim zajednicama, pod okriljem rimske vlasti i administracije. Danas još nismo u mogućnosti utvrditi opseg i prostiranje spomenutih ilirskih rodova, kao ni to, u kakvom su odnosu oni s poznatom organizacijom dekurijske, o kojoj nam govori Plinije, čak u preciznim brojevanim odnosima za pojedina ilirska plemena⁴⁸). Treba pretpostaviti, međutim, da je u doba rimske vladavine ilirsko stanovništvo — ne samo iz društveno-političkih razloga nego i zbog

⁴⁷) Treće slovo od kraja, koje sam ranije čitao kao S, može da bude i I.

⁴⁸) Tako su, na primjer — prema Pliniju (n. h. III, 142) — Dalmati, na području kojih je bio i spomenuti *Municipium Riditarum*, imali (unutar salonitanskog konventa) 342 dekurijske. B. Gabričević je sasvim pravilno uočio, da se taj Plinijev podatak „odnosi na delmatsku društvenu jedinicu, koja je različita od one, na koju misle“ neki antički autori, spominjući dalmatska naselja (κατοικίαι) odnosno gradove (*oppida*); usp. Strabon, VII, 315, Ciceron, *Ad fam.* V, 10, 3. (B. Gabričević, Dvije ilirske općine s područja Vrljike, *Vjesnik dalm.*, LV, str. 113).

tehničkih mogućnosti (ceste i druge komunikacije) — steklo veću pokretljivost, te nas ne smije iznenaditi, ako pripadnike jednog plemena, općine ili grada nađemo i daleko izvan njihovih granica. Utoliko je veća mogućnost te pokretljivosti i vršenja raznih funkcija i izvan mjesta stanovanja⁴⁹⁾ bila unutar jednog užeg areala, koji je omogućavao održavanje kako etničkog i kulturnog tako i rodovskog kontinuiteta sa svim njegovim oblicima i manifestacijama. U tom svijetlu gledam i ovaj najnoviji spomenik iz sjeverne Dalmacije, kojega mnogobrojni elementi ukazuju na *Municipium Riditarum*, t. j. vode do tog zasad najizrazitijeg kulturnog i etničkog središta ilirskih Dalmata na primorju.

Zagreb.

D. Rendić-Miočević.

RÉSUMÉ

D. Rendić-Miočević: ÉTUDES D'ONOMASTIQUE ILLYRIENNE (I)

Noms de famille et de clan dans l'onomastique des Illyriens des Balkans

Les noms de famille et de clan illyriens, auxquels l'auteur prête une attention particulière dans ses études et traités divers, tiennent du domaine des problèmes les plus intéressants de l'onomastique illyrienne, problèmes d'une portée plus large à la fois par leur signification sociale et par le fait qu'ils représentent un phénomène linguistique de tout premier ordre. Traitant une fois de plus cette question, il expose ici sa thèse qu'au cours du développement de leur propre système onomastique, les Illyriens des Balkans ne portaient jamais deux noms de même valeur onomastique (prénoms), l'un de ceux-ci ayant toujours eu de fait, dans les exemples qui—croyait-on—imposaient une telle conclusion, la fonction de prénom, l'autre cependant celle de nom au sens plus large du mot, généralement celle de nom collectif et héréditaire (nom de famille). Remplissant cette fonction, ces noms avaient ordinairement une forme adjectivale correspondante, aux suffixes caractéristiques (-an-io; -uni-io; -ar-io; -ur-io; -iko; -oko- etc). Ils sont pour la plupart d'origine patronymique, comme nous les prouvent les exemples *Bardurius* (<*Bardus*), *Sarnunius* (<*Sarnus*), *Platorius*, *Platurius* (<*Plator*, *Platyr*, *Platus*), *Statanius*, *Statinius*, *Statarius*, *Staticus* (<*Status*) etc.

Suivant le développement de la formule onomastique illyrienne, qui a sa phase pré-romaine, au niveau du système grec (prénom, suivi de prénom du père — patronymique), et son époque „classique“ caractérisée par l'influence de l'onomastique romaine (plusieurs phases de développement, dont la plus prononcée est celle comportant le prénom, le nom de famille et le patronymique correspondant à la filiation romaine), l'auteur cherche également une interprétation appropriée pour des exemples tels que *Panes Slator* (CIL III 9810), *Pladomenus Calas* (CIL III 9822 a), *Pladomenus Sera* (CIL III 2787) et autres. Le second, de ces noms, (*Slator*, *Calas*, *Sera*) qu'il soit interprété comme patronymique ordinaire (prénom du père au génitif, correspondant à la filiation romaine), patronymique adjectivale ou nom de famille, nous apparaît ici, selon l'opinion de l'auteur, sous une forme abrégée; il faudra peut-être même supposer dans certains cas de légères déformations des formes transmises.

⁴⁹⁾ Ostajući uvijek kod primjera Ridera (*Municipium Riditarum*), navodim poznati natpis iz Salone (Bullettino dalm., XXXIII), gdje u *cursus honorum* saloničanskog građanina Tita Flavija Agrikole ulaze ove funkcije: *decur(io) col(oniae) Sal(oniae), aedilis, II vir iure dic(undo), dec(ur)io col(oniae) Aequitatis, II vir q(uin)q(uennalis), disp(uncto?) Municipi Riditar(u)m* i t. d.

En faveur de son interprétation de la fonction et du caractère du nom qui, dans la formule onomastique illyrienne — comme aussi dans la formule romaine — occupe la place immédiatement derrière le prénom, l'auteur publie un nouveau monument épigraphique (autel votif) de la Dalmatie septentrionale (*Burnum* ou *Varvaria*?), important également pour la connaissance des rapports sociaux aux débuts du règne des Romains en Illyrie, et qui porte l'inscription suivante:

Marti sac(rum). / Turus Longini f(ilius) / dec(urio) et sacerdotali(s) / pro suis et cognation(e) / Nantania / de suo (fecit). V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

La formule onomastique de l'indigène mentionné dans l'inscription (*Turus Longini f.*) appartient à la phase I Bb du développement de l'onomastique illyrienne selon la classification de l'auteur. Il y manque le nom de famille, qui est une des caractéristiques de la formule onomastique plus développée dans la ville voisine illyro-dalmate de Rider (*Municipium Riditarum*), lieu des plus riches trouvailles de monuments épigraphiques illyro-romains. Toutefois, l'inscription recèle un élément important qui fait entrevoir les germes du nom de famille. Il s'agit de la „*cognatio Nantania*“, mentionnée un peu plus loin, au nom de laquelle l'autel a été dédié à Mars, dieu de la guerre. Le droit romain nous fournit la signification exacte de la notion de „*cognatio*“; il ne faut toutefois pas perdre de vue que l'expression ici a été empruntée et appliquée aux conditions illyriennes spécifiques qui, en ceci, ne correspondaient que dans une certaine mesure à celles des clans (*gentes*) dans la société romaine. Il est cependant hors de doute que par ce terme (qui, dans une autre inscription provenant des régions illyriennes, notamment des environs de Doclea, est remplacé exactement par le terme de *gens: genti Latinianae et Epicadianae*) le dédicateur voulait indiquer le clan auquel il appartenait, ceci représentant une communauté de sang beaucoup plus large que celle de sa famille au sens plus étroit du mot, mentionnée dans l'inscription seulement de façon anonyme (*pro suis*). Cet exemple nous signale une nouvelle voie possible du développement des noms de famille dans l'onomastique illyrienne, conduisant à travers les clans en tant que base de la société illyrienne patriarcale. Selon toute évidence il faut supposer ici l'éponyme du clan, dont le nom était porté par tous ses membres, en dépit du fait que ceux-ci ne l'indiquaient pas dans leur formule onomastique primitive. Dans son évolution ultérieure, et surtout après la création des conditions nécessaires qu'il faut chercher dans les rapports sociaux mieux développés et les contacts de plus en plus étroits avec les institutions romaines, ce nouvel élément onomastique se différencie de plus en plus clairement contribuant à l'identification personnelle des Illyriens, avant tout dans les centres plus importants de l'administration locale. Les premiers noms de famille illyriens de ce type étaient, à l'instar des *nomina* romains, identiques au nom du clan; il faut toutefois supposer que parallèlement à l'affaiblissement du rôle et de l'importance des clans dans la société illyrienne — tout au moins à l'époque romaine — beaucoup de leurs noms de familles ont été créés ad hoc, c'est à dire par transformation des patronymes ordinaires du type *Carvi filius* (CIL VIII 9384) en nom de famille (patronymique dérivé, *Carvius*; v. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 1906, p. 173). L'inscription nouvelle provenant de la Dalmatie septentrionale, que l'auteur publie ici, a lui permis de reviser et de compléter le nom de famille figurant — avec une lacune — dans une autre inscription dalmate provenant de Rider et publiée par lui antérieurement (Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, N. S. VI, 1951, p. 55, n° 8), dans laquelle apparaît la même forme, mais — comme il a été déjà dit — dans la position et fonction déjà cristallisées du nom de famille: [*P*]insus Nant[an]ius Tiiti fil. Par cette contribution l'onomasticon illyrien, et plus particulièrement celui de cette ville dalmate importante, est enrichi par un nom (nom de famille) sûr de plus, dont la forme fondamentale (prénom) n'est pas confirmée encore à l'heure actuelle.